

„ISTVÁN ÖCSÉM” LEVELE

Petőfi István emlékezetét ma már a köztudatban jórészt csak az a gyönyörű költői levél tartja ébren, amelyet bátyja intézett hozzája *István öcsém*hez címen. Saját költői hagyatéka elhalványult, jelentőségét veszítette. A Petőfi-Könyvtár 1909-ben még tekintélyes kötetet fordít méltatására. (Dr. Bajza József: Petőfi István versei.) A kötetet értékes bevezető után Petőfi István összegyűjtött versei töltik ki: összesen 164 vers.

Életrója és méltatója sem talál maradandóbb értéket Petőfi István verseiben. Nemcsak bátyja óriási alakja mellett törpül el, de Petőfi utánzó kortársai közül sem emelkedik ki. Elég józan és szerény ember volt, hogy maga se becsülje túl verselését. Méltatója több költői vonást, színt, melegséget talál prózai leveleiben.

Emberi alakja azonban ma is érdemes a jó emlékezetre. Jellemes, dolgos, kötelességtudó ember volt, nem viselkedett a Petőfi név rovására. Mialatt bátyja szertecsapongva futotta költői pályáját, ő otthon maradt szülei mellett s hűségesen résztvett ezeknek nehéz küzdelmeiben. Bátyja szabadságszeretetében, hazafias érzésében ő is osztozott. A szabadságharcból lelkesen kivette részét, harcolt Budavár visszavételéért, közlegénységből századosi rangra emelkedett. Az abszolutizmus súlyos büntetésekkel torolta meg hazafias magatartását. Vigasztalására szolgált, hogy az író kortársak rokonérzéssel, barátsággal fogadták körükbe. A Petőfi Társaság mindjárt megalakulásakor tagjai közé választotta.

Életének nagy fájdalma volt, hogy bátyja fiát, Zoltánt, nem tudta kiragadni a könnyelműségből és korai halálból.

Alább egy levelét közöljük, amelyben megrázóan vázolja a szabadságharc után rája rótt szenvedéseket. A levél nemcsak érzelmi melegségeért, itt-ott költői szárnyalásáért, meglepő nyelvi fejlettségéért méltó a figyelemre, hanem azért is, mert értékes adatokat szolgáltat az abszolutizmus gyászos koráról. A levelet Brünnből, büntető katonai szolgálata helyéről, éppen száz évvel ezelőtt, 1857-ben írja Bodor Zsigmondnak, volt szabadságharcos tisztjének. Verset is írt *Bodor Zsiga barátomnak* címen, de az összehasonlítás itt is a prózai levél javára üt ki. Bodor Zsigmond enyedi diák volt, mikor a honvédsereg toborzása megkezdődött. Önként jelentkezett, zászlóaljával Erdélyből Magyarországra került, az ottani harcok során ismerkedhetett meg Petőfi Istvánnal. Világos után őt is besorozták a császári seregbe s Olaszországba, büntető szolgálatra hajtották. Innen Tírolba kerültek, Petőfi Istvánékat a schleswig-holsteini háborús hadtestbe osztották be, Bodor Zsigmondot pedig abba a hadtestbe, amelyet Galicián át Moldvába, a krími háború megfigyelésére küldtek. A krími háború után hazatért szülőfalujába, Lécfalvára (Háromszék), s földbirtokán gazdálkodáshoz látott, családát alapított. Itt vette Petőfi István alábbi levelét. (Unokaöccse, Bodor György ügyvéd adatai, aki szíves volt a levelet közlésre átengedni, Bodor Zsigmond kéziratos hadi naplóját is Bodor György őrzi.)

Brünn, Május 28. 857.

Barátom!

Bizton így neveztelek egykor; de azért most sem kétkedem, hogy a szó, amit azon kézzel írok, mellyet annyiszor barátilag szoritál, visszahangra ne találna szívedben.

Napok, hónapok s évek mulnak felbomolhatatlan rendben; csak az ember életelepsánt esvén a sors kezébe, oly változatos és viszonttagság teljes, — Ha a számadás mester-sége csalhatatlan — vagyis illetőleg én jól számítok — úgy 70-szer tölt és fogyott a változékony hold utolsó baráti ölelésünk s forró bucsukézszerítésünk óta. Roppant időköz! Mi nem történthetett volna azalatt a világ óriási szinpadán!... S mi történt?... Világrészünk jelesebb számtanárjai öszvejöttek egy bonyolódott tized-törtszámot kidolgozandók; az óriási mű, melly végett egy félmillió toll pusztított el, — bévan végezve s a product: 0,00... De hagyjuk a világot boldog világnak lenni, amiért kezeskedik a béke.

Szemeidet fordítsd el a világ szinpadáról, ha azok azon tekintenek végig, midőn e sorokat kapod kezidhez; vagy ha csak a boldog szerelem üdvében lennek, bontakozz ki szerető nőd édesdeden ölelő karjaiból, csak egy néhány percre, s fizesd le az adót, mivel a barátságunk tartozol. Törd fel a mult lepecsételt könyvét s nézd végig, mit lapjai tartalmaznak s ha nem családod, mit édesen reménylek, szemeid lapjai nevemre akadnak. Ha emlékszel reám, emlékezzél tiszta s szent barátságunkra is, mellyet közös szenvedésben égi kéz oltott szívünkbe: barátságunkra, mellyet a rut érdek minden pusztító hernyója, hiszem, soha sem ronthat meg.

Barátom! Végy hát türelmet magadnak — még pedig hatalmas adagot e levelem elolvasásához — mi alig lesz egyéb zagyvaléknál — mellyet hozzád a távolból intézek. Hő vágyam,

mellett, Véled jó hosszan e módon beszélgethetni — igérem, hogy a lehető legrövidebben írok, nehogy hosszasan untassalak, mert megvallom, egy idő óta, ha levelet írok, megfeledekzem arról, hogy levelem untató is lehet, hosszúságának miatta, de ezen írási dűh csak ritkán száll meg. Ha azonban megfeledekznék éppen most tett ígéretemről, bocsáss meg pajtás gyengeségemnek. Node máris egy negyed lapot töltök el ígérettel s mentegetőzéssel ahelett, hogy a dologhoz fognék. Hol is kezdjem el hát? Isten bizony, magam sem tudom! Annyit életem, annyit jártam s keltem, hányattattam és vettettem a világban, hogy majd azt sem tudom hogy honnan indultam ki a nagy vándor utra : bolond Istók gyanánt — éppen jól illik hozzám — bétékintettem, habár nem is Debrecenbe, de mondhatom számtalan városaiba a nagy németországnak, hordván vállaimon a borjubőrrel borított „Szövetség-ládáját” s a törvényt tévő szuronyos puskát, mint az igazság és béke, rend vitéze. Egy egész évig forogtam a német nemzet között, rólok csak jót mondhatok. (Közlő megjegyzése : Világos után besorozták a császári seregbe, részt vett Schleswig-Holstein elfoglalásában.)

Minthogy én is e nemzet ellen felcseperedésem olta mindig gyűlöletet hordtam szívemben, eleinte vissza tartó voltam irányokban, de később közelebről megismervén őket, ellen-szenven mindinkább gyöngült s végre becsültem őket : máig is becsülöm. De jól érts — én a nagy német nemzetről beszéllek : „A gyümölcs gyakran messze esik a fájától.”

*Amíg hát én így vagáltam
A világban szeretszét,
Verte tandem a balcombom
Kard, azaz hogy pangané!
Sándor.*

Végre pedig megúván a katonai fényes szegénységet, szabadságrai elbocsájtatásomért folyadomtam, amit meg is kaptam. Hamburgból nov. 2. 851, Beöthy, Kőrösy, Rimanóczy bajtársaim társaságában szép magyar ország felé fordítottuk szekerünk rudját, nem mondhatom, mert gőzköcsin jöttünk — tüzet, gőzt és füstöt okádó loko-motivját, 28 napi utazásunk után — mert az ezred depotjához kellett mennünk, Iglauba, hol napokig várakozánk, míg szabadságos leveleinket kezünkbe adták. — Magyar ország határán belől léptünk, Pozsonyból két napi bentartózkodásunk után, gőzösn Pestre éppen december 2. 851, esti 9 órakor érkezünk meg ; éppen azon éjjel, mellyben III. Napoleon az államcsinyt vitte végbe.

Nem irom le érzelmeimet, mellyek szívem tölték, midőn édes hazám földjén futottam végig, mint kit szilaj paripája elragad ; pedig mit nem adtam volna ! — ha gőzösnök ez egyszer meglassudván, végig szemlélhettem vón' azon vidéket, mellyet a szerencsétlen háboruban ezer bajtársaim vére öntözött, ahol magam is annyi veszélyben megtanultam nem félni a halált, mellyet az ég áldása gyanánt vettem volna. De a végzet fenntartott s túl örömmel tölt pohara nem volt tele, meg kellett tehát annak tölni, hogy azt fenéig kiűritsem. Alig tölthettem egy pár holnapot hazámban, alig szoríthattam a viszontlátás örömeiben barátaim s rokónaim kezét, midőn a vész órája feletem megkondult s hazámból újra ki — Bécsbe, a börtön rideg falai közé zártak, hol kilenc holnap vizsgálás után feb. 3. 853 „távolról megkísértett fenség-árulásért” (Közlő : állítólagos összeesküvésért) három évi sáncz munkára — könnyű vasban — elítéltettem, mely időt Terézvárbán — Cseh országban ki is töltöttem.

Talán néhányat ismersz azok közül, akik vélem perben ítéltettek el, kik azonban iszonyubban lakolnak, mint én. Jó, hogy védangyalod tőlünk elválasztott Tirolban, különben talán sorsod sem lett volna jobb, mint az enyém. Ezredüinktől : Knézy Zsiga 20 évre, Harsányi 20 évre, Kaiss 6 évre, Beöthy Rimanóczy én 3 évre. Nugend ezredből : Dávid Sándor, a kegyelmet el nem akarván fogadni, márc. 13. 852. kötél által kivégeztetett, Terézvárbán. (A szép lelkű bátor szívű 21 éves fiu!) Bárány Elek 8 évre, Márk Adolf (kolozsvári) 8 évre, Rausch János 5 évre, Király Balázs, Reviczky Józsi 4 évre (utóbbiit várfogságra) Endrefy Károly 5 évre. Omaszta Szilárd 3 évre. Anonkívvül néhányan Olaszországban a majlandi esemény végett ítéltettek el, szinte Terézvárbán vannak u. m. Csató Ferenc 15 évre, Török Józsi 12 évre (mind a kettő kolozsvári) Györfy Pető 10 évre (Töröcsvári) Walla Lajos 8 évre, Király János 12 évre (mind a három valamint Csató is a haláltól kegyelem utján (Böck Antal, Horváth Antal 12 évre, Zaffir és Liszka haláltól 10 évre, Kanyó János 8 évre, Lakatos 6 évre s később egy más perből ezredüinktől Vischer Conrád 8 évre. Im itt névjegyzéke szerencsétlen hazánk fiainak, kik a sáncz falai között élve, eltemetve vannak. Csak Rimanóczy, Beöthy, Omassa és én végeztük be börtöni életünket, — Beöthy pedig egyúttal földi életét is, ki mell betegségben június 27. 853. minek utánna Ő császári fenségétől, szülői folyamodására betegsége végett kegyelmet nyert — hazájában, szülői karjaiban halt meg. Béke hamvaira! . . .

Hosszú volna leírni a nyomort és szenvedést, mellyet éltünk, még most is élnek a többiek a börtönben. Gondold e néhányunk helyzetét, összevegyítve 250-et felül haladó mindenféle ocsmány bűnökért u. m. rablás, gyujtogatás, gyilkolás, csalás, lopásért elítélt emberekkel,

a legcsekélyebb foglalatosság nélkül a téflenség martalékaul vetve. Barátom, ez iszonyú! Sír bennem a lélek, ha barátaimra gondolok! De ez vala végzetünk, meg kell felette nyugodnunk.

Most újra katona vagyok, a hadi szolgálatra még alkalmas lévén, tovább kell szolgál-
nom, szabadságra sem eresztenek, holott már 54-ik beliek is haza mennek. Az ég tudja, mit
akarnak velem! Egy rókáról három bőrt húzni, ez egy kicsit sok: kitöltöttem büntetési
időmet — ez egy... a másik az, hogy azon három évet, melyet a börtönben töltöttem — nem
számítják szolgálati időmbé; harmadszor még azon jóban sem részesítenek, hogy mint öreg
katonát, szabadságra eresszenek. Jövöm veszve van, menthetetlenül! Míg erőm lesz karjaim-
ban, nem félek, hogy napszámosként is meg ne keressem szívemet; de ha megtört testem
lerogy a munka terhe alatt, a koldus bot vár reám, — ha résztvevő szívek segítségét el nem fogad-
dom. Ez lesz férfiúi életem, a dussgazdag reményekkel a világba kelt ifjunak. De jöjjön a leg-
iszonyúbb, lelkem mindenre kész. Ha tudtam egykor a boldog napokban, melyek fájdalom
csak rövidek voltak, élvezni, hidd el bajtárs, férfiúhoz illőleg viselendem magamat az inség-
teljes napokban is. Rohanjon bár reám a szenvedés minden kinszereivel — készen talál;
megtanultam küzdeni s ha győzni nem tudok is, győzetlen halok meg. Eként végzem eddigi
életem történetét, bátran szembenézvén a jövővel.

Hát te barátom, hogy s mint vagy? Te a biztos révben, míg én a vésszel küzdök az
élet tengerén. Se ki nem köthetek, se meg nem halhatok. De enyhíti önfájdalmamat a gondolat,
hogy barátim között boldogokat is számíthatok. Mért nem ölhetlek szívemre, mért nem lehet-
tek szemtanuja boldogságodnak, melyet szenvedelmek után élvezhetsz... Megnősüléset
egy őrmestertől tudtam meg, akinek kezei között fordult meg házasságod bizonyítványa.
Jerzabek pedig felszólításomra, hogy mondjon el belőle mindent, amit tud, mivel nékem
érdekes minden, ami téged illet, — kész volt velem azt tudatni, amit te néki, mint meghitt
emberednek, elmondta. Ő jó fiu s mondhatom, hogy a távolban is tisztel téged s rólad édesen
emlékszik. Tőle tudtam meg szerelmedet azon leány iránt, kitől most te boldogítottatván, őt
viszont boldogítod. Gondolhatod, mennyire örvendett lelkem, midőn megtudtam egybe-
kelésedet. A béke angyala lengjen felettetek s az ég áldása szálljon reátok; ez minden amit
őhajtok. Reményem, soraidat nemsokára olvashatom; az ezred nevét, melyben szolgáltál,
csak nem feleddet el, ugy-e? — s én a 21-ik század közlegénye vagyok, Brunnbe, Morvába,

Isten veled!

Add át szeretett nődnék, valamint testvéreidnek is — bár előttök még ismeretlen vagyok
— hő tiszteletemet. Téged pedig képzeletében ölel csókol

őszinte barátod

Petőfi István.

SCHIEBER SÁNDOR

ARANY JÁNOS KÉT LEVELE NAGY MIKLÓSHOZ

Az alább közlendő két öregkori Arany-levél Nagy Miklóshoz, a Vasárnapi Ujság szer-
kesztőjéhez íródott.

Az I. számú levél melléklete a *Vásárban* című költemény volt Arany kezeirásával. Itt
a vers kelte: 1877 július. A levélben elmondja maga Arany a másunnan ismert történetet,
hogy a *Tetemrehívás* tiszteletdíja (50 frt.) miként került alapítványként a bölcsész ifjak segély-
egyletéhez.

A II. számú a *Vörös Rébék* kísérőlevele. Azért is fontos, mert Arany itt véleményét
nyilvánítja arról a balladájáról: „igénytelen népies formájában én is tartok valamit e
balladámra.”

Az I. levél e sorok írójának tulajdonában van, a II. a M. Tud. Akadémia kézirat-
tárában (168/1953).

I.

Buda-Pest, 1878, márcz. 6.

Tisztelt Szerkesztő úr,

Én a Vasárnapi Ujságtól azért a kis versért¹ nem vártam és *nem fogadok* el semmi
tiszteletdíjat; sokkal többel tartozom én már a V. Ujságnak.

¹ *Vásárban*. Vasárnapi Ujság, 1878. 9. (márc. 3.) szám.